

Miha Šimac

dr. znanosti, asistent pri Katedri za zgodovino Cerkve in patrologijo,
Teološka fakulteta UL, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana
e-naslov: miha.simac@teof.uni-lj.si

»OPES REGUM CORDA SUBDITORUM¹«: drobci o odlikovanjih lavantinskih in ljubljskih škofov

1 UVOD

V škofijski palači v Ljubljani je mogoče videti tudi upodobitve ljubljanskih škofov, ki so v teku zgodovine opravljali to zaupano jim službo. Nekateri portreti nam med drugim povedo tudi nekaj o tem, kako so delo posameznika cenili vladarji. Lep primer za to je upodobitev kneza in škofa Antona Alojzija Wolfa (1782–1859), kjer se mu na prsih lesketajo odlikovanja, ki jih je prejel v času svojega življenja. Toda za katere redove in medalje gre?² Zakaj so mu jih vladarji podelili? So jih prejeli tudi njegovi nasledniki? Pridigar bi sicer tu zlahka vzkliknil: »Nečimrnost čez nečimrnost, vse je nečimrnost!« (Prd 1,2). Kljub temu pa nam tudi ta odlikovanja morejo povedati kaj več tako o podeljevalcih kakor tudi o tistih, ki so jim bila podeljena, in okoliščinah podelitve. O vsem tem bi nam v veliki meri primerne odgovore lahko podala faleristika – pomožna zgodovinska veda, ki preučuje redove, odlikovanja in druga znamenja časti (tako vojaška kot tudi civilna) različnih držav, njihovo zgodovino, podobo, pa tudi ustanovne listine oziroma statute, ki opredeljujejo, kdo je lahko odlikovan in kakšne posledice ima samo odlikovanje za prejemnika.³ Da se je faleristika sploh povzpela do pomožne zgodovinske vede in našla svojo samostojno pot izven heraldike in numizmatike, ima precej velike zasluge češki častnik, zbiratelj in teoretik Oldřich Pilc (1900–1945). Kljub temu, da so se s posameznimi

¹ Naslov je vzet iz gesla avstrijskega Leopoldovega reda: »Kraljeva moč je v srcih podanikov«.

² Del odgovora na takšno vprašanje bi bilo mogoče dobiti tudi v šematiziranih posameznih škofij, kjer so navedeni tudi vsi redovi in medalje, s katerimi je vladar počastil posamezne škofe.

³ Podrobneje o sami faleristiki glej: Dietrich Herfurth, *Die Geschichte der Orden und Ehrenzeichen*, v: *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik* (ur. E. Henning in D. Herfurth), Köln–Weimar–Wien 2010 (dalje: *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*).

vprašnji glede odlikovanj ukvarjali že v starejših obdobjih, pa je mogoče reči, da gre za relativno mlado zgodovinsko pomožno vedo. Ob tem je mogoče ugotoviti tudi, da so se posebna »znamenja časti« pojavljala že skorajda skozi vso zgodovino človeštva.

2 OD PRVIH ZAČETKOV DO HABSBURŽANOV

Že v času nomadov je bilo mogoče najti posameznike, ki so se dokazovali kot uspešni lovci z različnimi trofejami ali deli živali (npr. kremplji, zobje, krzno), v obdobju prvih civilizacij pa so vladarji posebej počastili hrabrost vojakov in uspešnost vojaških poveljnikov.⁴ Vladarji Egipta so jim tako – poleg posesti in sužnjev – kot posebno znamenje svoje naklonjenosti podeljevali predvsem zlato, pozlačena bodala oziroma različne zlate kose nakita. Pogum posameznikov so faraoni tako pogostokrat počastili predvsem z različnimi ogrlicami oziroma verižicami.⁵ V obdobju Starega kraljestva so med drugim že poznali tudi npr. red zlate ogrlice (shebyu), pozneje pa se je uveljavil tudi red zlate muhe.⁶ O podeljenih ogrlicah posameznikom danes pričujejo nekateri zapisi v ohranjenih egipčanskih grobnicah. V El Kabu, južno od Teb, so odkrili grobnico Ahmoseja, Ebanovega sina, ki je bil v vojaški službi pod faraoni Ahmosejem I., Amenhotepom I. in Thutmosem I. (čas pozne 17. in zgodnje 18. dinastije). V njej so našli zapise o njegovi karieri, ki nam podajajo zanimiv vpogled v ta čas, navajajo pa tudi, za kakšne vojaške dosežke vse ga je faraon odlikoval z različnimi zlatimi verižicami, sužnji in zemljo.⁷ Seveda pa so vladarji po svoji presoji na različne načine počastili tudi druge, denimo zaslužne uradnike in svečeniške. Zanimivo je, da besede o takšni faraonovi počastitvi lahko najdemo tudi v Svetem pismu, ko beremo o faraonovih sanjah o sedmih debelih in sedmih suhih kravah. Te mu je potem razložil Jožef, vladar pa ga je zato nagradil, kakor beremo: »Faraon je še rekel Jožefu: ‚Glej, postavljam te nad vso egiptovsko deželo.‘ Snel je pečatni prstan in ga dal Jožefu na prst. Oblekel ga je v oblačila iz tankega platna in mu obesil zlato ogrlico okoli vratu.⁴³ Potem ga je dal peljati na svojem drugem vozu in pred njim so klicali: ‚Priklonite se!‘ Tako ga je postavil nad vso egiptovsko deželo.« (1 Mz 41,41–43)

Odlikovanja in počastitve posameznikov niso bili tuji niti Grkom in Rimljanom. Pravzaprav bi bilo najbrž prav tu iskati prve systemske ureditve za podeljevanja različnih odlikovanj in odličij. V prvi vrsti je šlo za vojaška odlikovanja v obliki diskastih ščitov (*tà phálara*), čeprav ne gre pozabiti tudi na počastitve z različnimi simboli (lovorov venec) za druge dosežke (npr. zmagovalci na

⁴ Vaclav Měříčka, *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*, Hanau 1990, str. 20.

⁵ <https://www.dhm.de/archiv/magazine/orden/ueberblick.htm> (zapis z dne 28. 4. 2016).

⁶ Prim. <http://www.arabworldbooks.com/egyptomania/jewels.htm> (zapis z dne 27. 4. 2016).

⁷ Prim. http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/ahmose_inscription.htm (zapis z dne 28. 4. 2016).

olimpijskih igrah).⁸ Kakor v grškem, tako so bila tudi v rimskemu svetu odličja in počastitve sprva namenjeni bolj vojakom in uspešnim vojaškim častnikom. Te so odlikovali z različnimi venci; tako so med drugim podeljevali *corona civica* – za rešitev življenja rimskemu državljanu; *corona vallaris* je bila podeljena tistemu, ki se je prvi povzpел na okop sovražnikovega tabora; *corona muralis* pa vojaku, ki je prvi prišel na sovražnikovo obzidje.⁹ V dobi cesarstva so ta odlikovanja ostala pridržana za častnike, prav tako kakor je najvišja počastitev vojskovodje – triumf – postal rezerviran za cesarja. Obstajale so seveda tudi počastitve, ki so bile vezane na imena enot ali vojaških poveljnikov (npr. med bolj slavne gotovo sodi poimenovanje Publija Kornelija Scipiona, ki ga je senat za zmago v drugi punski vojni počastil z nazivom »Africanus«).¹⁰ Navadno so vojaki prejeli različne ogrlice, zapestnice in seveda tudi medalje v obliki diskastih ščitov, ki so jih prevzeli po Grkih – *phalerae*, ki so dale ime pomožni zgodovinski vedi. Te medalje si je vojak lahko prislužil na bojišču in so se pritrjevale na prsi vojaškega oklepa, pogostokrat pa so bile tudi okrašene; največkrat z različnimi upodobitvami živali, mitoloških bitij ali rimskih bogov (npr. sfiga, lev, Meduza, bogovi Mars, Minerva ali Jupiter), pozneje pa lahko tudi s cesarskimi podobami.¹¹ O tem deloma pričujejo tudi odkriti nagrobni spomeniki vojaških oseb. Eden takšnih je bil izkopen v Vidmu pri Ptujju. Napis na steli nam pove, da je tam svoj poslednji počitek našel centurion Osme Avgustove legije, Mark Petronij Klasik Marucin (*Marcus Petronius Classicus Marrucinus*). Na spomeniku je lepo vidno, da je bil centurion odlikovan s tremi falerami.¹²

Vendar pa je zgodovino današnjih redov in odličij moč iskati šele precej pozneje, v obdobju vojaških viteških redov (npr. templjarji, ivanovci, nemški viteški red, red vitezov Božjega groba),¹³ ki so nastali v času križarskih pohodov. Po vzoru teh redov so vladarji pozneje ustanavljali lastne viteške redove (npr. angleški kralj Edvard III. leta 1348 ustanovi red podveze), s podeljevanjem članstva v njih pa so želeli plemstvo privezati na svoje vladarske hiše in na ta način utrditi svojo oblast. Zato je bil vladar veliki mojster reda, njemu podrejeni pa so bili plemiči – vitezi reda. Vstop v red je pomenil pomembno stopnico v nadaljnji karieri posameznega plemiča, saj je na ta način izkazoval pripadnost vladarju.

⁸ Überblick: <https://www.dhm.de/archiv/magazine/orden/ueberblick.htm> (zapis z dne 24. 4. 2016).

⁹ Kratek pregled nekaterih rimskih odlikovanj se najde tudi na spletu – prim. <http://www.dl.ket.org/latin1/mores/military/corona.htm> (zapis z dne 27. 4. 2016).

¹⁰ Adrian Goldsworthy, *The Complete Roman Army*, London 2003, str. 96–97.

¹¹ *Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik*, str. 96–97.

¹² <http://www.ubi-erat-lupa.org/monument.php?id=3102> (zapis z dne 25. 4. 2016). Za opozorilo na ta rimski nagrobni spomenik se zahvaljujem dr. Julijani Visočnik.

¹³ Podrobneje o zgodovini omenjenih vojaških redov glej med drugim tudi: Desmond Seward, *The Monks of War: The Military Religious Orders*, London 1995.

S slabitvijo plemstva in vse večjo prevlado meščanskega stanu ob koncu 17. stoletja so morali vladarji ukrepati v različnih smereh. Prva je bila ta, da so dotlej ne vedno zveste najemniške čete zamenjale stalne vojske, ki pa jih je bilo treba močno navezati na dvor. Pri tem so si vladarji pomagali zlasti z nagrajevanjem uspešnih častnikov in vojskovodij. V ta namen so v 17. in 18. stoletju ustanavljali različne redove oz. ordene, jim dodajali vidna obeležja (*Ordenzeichen*),¹⁴ nazadnje pa so ustanavljali še odlikovanja oziroma medalje za vojaške ter civilne zasluge, da bi na ta način na vladarsko hišo navezali čim več ljudi in si s tem pridobivali podporo. Ta vidna »znamenja časti« so bila okrašena z različnimi znamenji cesarske hiše (npr. krona, monogrami vladarja itd.), državnimi (npr. grb cesarstva) in krščanskimi simboli. Med temi so bile najbolj pogoste oblike redovnih znakov različne vrste križev (npr. grški križ, latinski križ, Malteški križ, Antonijev križ itd.), saj faleristika razločuje kar okoli 30 različnih vrst križev.¹⁵

Ob tem je potrebno na kratko omeniti še stopnje redov, ki so prevzele poimenovanje po stopnjah ureditve srednjeveških viteških redov (veliki mojster, komtur itd.). Sodobno organizacijo redovnih stopenj je vzpostavil Napoleon Bonaparte z redom legije časti, ki je sprva imela tri, od leta 1805 pa pet stopenj, ki veljajo še danes: veliki križ; veliki komtur (tudi veliki oficir), komtur oziroma komander (po vzoru srednjeveških viteških komend – commendator), oficir in vitez. Po njegovem vzoru so se v 19. stoletju v veliki meri ravnali tudi drugi vladarji in vzpostavljali redove v petih stopnjah. Seveda pa to ni bilo pravilo, saj so nekateri vladarji vzpostavili redove le v treh stopnjah. Vojaški red Marije Terezije in red železne krone imata, denimo, tri stopnje: veliki križ, komtur in vitez. Toda če so bili ti redovi v veliki meri namenjeni plemstvu, so vladarji vpeljevali tudi medalje kot, praviloma, nižjo stopnjo počastitve posameznika. Tudi te so imele lahko več razredov, načeloma pa so se ločevale po kovini: zlata, srebrna, bronasta ter po velikosti.¹⁶ Če so bili redovi in medalje sprva namenjeni vojakom in častnikom, so vladarji to metodo pridobivanja podpore pozneje uporabili tudi v civilni sferi in z odlikovanji počastili tudi zaslužne uradnike, profesorje, škofe in duhovnike; sploh vsakogar, ki je pač imel dovolj »zaslug za domovino in cesarja«. Podobna znamenja časti so (večinoma od 19. stoletja naprej) ustanovili in podeljevali tudi papeži; tako odlikovanja in medalje tudi cerkvenemu občestvu niso tuji.¹⁷

¹⁴ Red v tem primeru ni mišljen kot institucija (npr. viteški red viteзов Božjega groba), pač pa kot insignija reda (npr. odličje na prsih).

¹⁵ O oblikah in ikonografiji redov in odlikovanj glej: Pavel Car, Vpliv političnih sprememb leta 1918/1919 na sistem in ikonografijo državnih odlikovanj, v: *Arhivi* 38 (2015), št. 1, str. 161–183 (dalje: Car, Vpliv političnih sprememb).

¹⁶ Prav tam, str. 164–166.

¹⁷ O odlikovanjih in redovih, ki so jih podeljevali papeži, glej tudi *Izbrani in odlikovani: odlikovanja Vatikana in cerkvenih viteških redov*, Ljubljana 2010.

3 REDOVI IN ODLIKOVANJA POD HABSBURŠKIM ŽEZLOM

Ta zunanja znamenja časti so posameznike torej lahko še dodatno privezala k cesarski hiši, kar je pomenilo pridobiti si zaveznike za čase stisk. Zato so tudi Habsburžani uvedli odlikovanja, ki so jih podeljevali svojim zvestim podložnikom zaradi vojaških, državiških ali drugih zaslug, s katerimi so se ti izkazali.¹⁸

Prvi red, v katerem so bili vrhovni mojstri Habsburžani, je bil red zlatega runa, ki ga je leta 1429 ustanovil burgundski vojvoda Filip Dobri. Po izumrtju rodbine burgundskih vojvod je redovni mojster postal nadvojvoda Maksimilijan Habsburški. V času razdelitve habsburške rodbine na špansko in avstrijsko vejo se je razvil tudi spor glede vprašanja, kdo je suveren nad redom zlatega runa. Spor ni bil rešen vse do španske nasledstvene vojne in šele v 18. stoletju sta bila potem ustanovljena dva neodvisna reda zlatega runa: španski in avstrijski. Slednjega so nosili predvsem pripadniki cesarske hiše in so ga le izjemoma podeljevali izven rodbine.¹⁹

Pozneje so habsburški vladarji kot veliki mojstri postopoma ustanavljali in vpeljevali še različne druge redove in medalje. Fran Orožen (1853–1912) je tako v prispevkih, ki so izhajali v *Učiteljskem tovarišu*, pisal o ureditvi države, državnih simbolih, pristojnostih parlamenta; dotaknil pa se je tudi viteških redov in odlikovanj. Na prvem mestu je obravnaval duhovna viteška redova in na kratko predstavil tako nemški viteški red kot tudi malteškega, ki sta takrat delovala v monarhiji. Nadaljeval je še z zgodovino posvetnih viteških redov. Poleg že omenjenega reda zlatega runa in c. kr. vojaškega reda Marije Terezije je predstavil še red sv. Štefana, ki ga je ustanovila vladarica Marija Terezija 5. aprila 1764 »v čast sv. Štefanu, prvemu kralju ogrskemu.« O sami organiziranosti in obliki reda je Orožen zapisal: »Število vitezov je omejeno na 100. Red se deli v veliki križ, komanderski križ in mali križ. Veliki mojster je cesar Franc Jožef I. Redov znak je zeleno emeliran križ z napisom „Publicum meritorum praemium“ in s črkama M. T. Red visi na zelenem traku z rdečo progo v sredi.« Avtor je svojo predstavitev redov in odlikovanj nadaljeval takole:

»„Avstrijski-cesarski Leopoldov red“ je ustanovil cesar Franc I. 8. prosinca 1. 1808. Red se deli v veliki križ, komanderski križ in viteški križ. Veliki mojster je cesar. Redov znak je s cesarsko krono pokrit osemosti rdeče emeliran zlat križ z belim robom in napisom „Integritati et merito“ in s črkami F. J. A. (Franciscus Imperator Austriae). Na zadnji strani je geslo „Opes regum corda subditorum“. Trak je rdeč z belim robom.

¹⁸ O redovih pod habsburškim žezlom glej *Österreichs Orden: vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (ur. J. Stölzer in C. Steeb), Graz 1996 (dalje: *Österreichs Orden*).

¹⁹ Podrobneje o zgodovini reda zlatega runa glej *Österreichs Orden*, str. 68–89.

„Avstrijski-cesarski red železne krone“. Red je ustanovil Napoleon I. v Italiji 1. 1805., ko se je dal venčati z lombardsko železno krono. „Železna krona“ se imenuje, ker je baje ozki železni obroč na njej izdelan iz žreblja od Kristovega križa. Leta 1814., ko je bil Napoleon premagan, odpravili so red železne krone. Avstrijski cesar Franc I. pa je 12. svečana 1. 1816. zopet ustanovil red kot odlikovanje za civilne in vojaške osebe. Red železne krone se deli v tri vrste. Vitezi I. vrste postanejo ob enem pravi tajni svetniki, vitezi II. in III. vrste pa dobe le včasih plemstvo. Redov znak kaže železno krono pod avstrijskim dvoglavi orlom in visi na rumenem traku z višnjevim robom.

„Cesarski-avstrijski Franc Jožefov red“ je ustanovil cesar Franc Jožef I. dne 2. grudna 1. 1849. v priznanje posebne zvestobe in zaslug v vojski in miru. Red se deli v veliki križ, komturni križ in viteški križ. Redov znak je rdeče emeliran zlat križ s črkama F. J. na okroglem, belem srednjem polji. Tudi ima s črkama V. U. (viribus unitis) naznačeno cesarjevo geslo. Nad križem je cesarska krona. S tem redom odlikovani ga nosijo na rdečem traku.

„Red zvezdnega križa“ je ustanovila cesarica Eleonora, cesarja Leopolda I. mati, 18. kimovca 1. 1668. Ta red je najvišje odlikovanje za gospe visokega plemstva. Podeljuje ga cesarica, zaščitnica pa je kaka nadvojvodinja. Pravico do tega reda imajo omožene plemenite katoliške gospe, katere se bavijo z deli krščanske ljubezni in strežejo bolnikom v bolnišnicah. Redov znak ima napis „Salus et gloria“ in se nosi na črno-svilnatem traku na levi rami.

„Častno znamenje za umetnost in vednost“ (literis et artibus) je ustanovil cesar Franc Jožef I. 1. 1887. v priznanje posebnih zaslug za umetnost in vednost.

Poleg imenovanih odlikovanj je še ustanovil cesar Franc Jožef I. ta odlikovanja: „Vojaški zaslužni križec“ za častnike in njim jednake vojaške osebe, „zlato in srebrno svetinjo za hrabrost“ za vojake (izvzemši častnike) in „zlato in srebrni križec za zasluge“ (s krono ali brez krone) za civilne osebe (včasih tudi dobe to odlikovanje vojaki), „zlato svetinjo“ s cesarskim geslom „pro piis meritis“, „vojno svetinjo“ z 1. 1873. in „duhovni vojaški zaslužni križec“ „pro piis meritis“ je ustanovil za vojaške duhovnike cesar Franc I. Nadalje še omenimo „svetinjo tirolske deželne brambe“ in „Salvatorjevo svetinjo“ mesta Dunaja.²⁰

Omenjeni redovi so imeli tudi svoje statute, ki so jih vladarji – kot veliki mojstri – lahko spreminjali in dopolnjevali. Za vodenje vseh seznamov in pregled nad vsemi nosilci pa so delovale tudi pisarne posameznih redov. Kot zanimivost velja izpostaviti, da je npr. Red železne krone že v statutu imel poleg posameznih uradnikov (npr. kanclerja, tajnika reda itd.) določenega tudi preleta reda (Ordens-Prälat), ki je ob praznikih reda imel nalogo, da opravi cerkvena

²⁰ Fran Oražen, Ustavoznanstvo, v: *Učiteljski tovariš*, 1. 2. 1896, str. 54–55.

opravila. Pri tem je šlo po pravilu za *velikega mojstra* iz vrst visoke duhovščine.²¹ Kot prvi je bil tako prelat tega reda z velikim križem Leopoldovega reda odlikovan dunajski nadškof Žiga Anton grof Hohenwart (1730–1820).²²

V statutu Reda železne krone, Leopoldovega reda in Reda Franca Jožefa je mogoče prebrati tudi nekaj besed o tem, zakaj je vladar posamezni red ustanovil in komu je bil namenjen. Tako, denimo, v statutu avstrijskega cesarskega Leopoldovega red piše, da je namenjen vsem, ki so se posebej izkazali ter odlikovali za domovino in cesarsko hišo bodisi na civilnem bodisi na vojaškem področju. Cesar Franc Jožef pa je ob prvi obletnici svojega vladanja leta 1849 ustanovil še red, imenovan po njem. Tega je mogel dobiti vsak, kakor so pisali v Novicah, »naj bo kakoršniga koli stanu in kakoršne koli vere, če si je le za vlado ali za domovino, naj bo v vojski, ali v mirnim trudu za povzdigo ljudske omike, kmetijstva, obertnijstva i. t. d. posebno zasluženje pridobil.«²³

Prav tako so redovni statuti vsebovali določila o ceremonialnih oblačilih, pa tudi o privilegijih, ki jih je bil deležen prejemnik posameznega reda (npr. možnost zaprositi za plemstvo, dostop do cesarja, naslov cesarskega svetnika²⁴ itd.). Nekateri redovni statuti pa so imeli zapisane tudi številčne omejitve. Tako je npr. Red železne krone v 11. členu navajal, da je število vitezov omejeno na 100; 20 prvega, 30 drugega in 50 vitezov tretjega razreda. V to število pa niso bili vključeni nadvojvode in otroci cesarske hiše.²⁵ Toda teh omejitev se tudi vladarji niso vedno držali.

Kot zanimivost velja izpostaviti še določbe, ki so velevale, da se mora red po smrti odlikovanca vrniti pisarni reda.²⁶ V ta namen so prejemniki posameznega reda podpisovali tudi reverze.²⁷ Posamezne redove pa so morali vrniti

²¹ Prim. <http://www.coresno.com/themen/orden/1577-ordo-eko.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).

²² *Österreichs Orden*, str. 138.

²³ Novice, 12. 12. 1849, str. 219. – Cesarski patent z dne 2. decembra 1849 je bil z vsemi členi objavljen tudi v slovenskem prevodu v *Deželnem zakoniku in vladnem listu za kranjsko kronovino*. Konkretno je o tem, komu je red »za izverstne zasluge« namenjen, »brez ozira na rojstvo, vero in stan«, govoril tretji člen. Prim. *Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino*, 1851, V. del, III. tečaj, str. 38.

²⁴ Baron Josef Schwegel je bil odlikovan tako z redom svetega Štefana kot tudi z redom železne krone 1. razreda. Na podlagi statutnih pravil je, kakor piše sam v svojih spominih, postal tudi najmlajši cesarski tajni svetnik. Prim. Josef Schwegel, *Spomini in pisma* (ur. F. Rozman), Ljubljana 2007, str. 74. – V statutu železne krone zares zasledimo v §. 21. tudi omembo glede podeljevanja naslova tajnega svetnika.

²⁵ »§. 11. Die Zahl der Ritter ist auf hundert, nämlich: zwanzig der ersten, dreissig der zweyten, und fünfzig der dritten Classe festgesetzt. Die Prinzen Unsers Kaiserlichen Hauses sind in dieser Zahl nicht einbegriffen.« Glej <http://www.coresno.com/themen/orden/1577-ordo-eko.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).

²⁶ Prim. »§17. Nach erfolgtem Ableben eines Ritters der ersten, zweyten oder dritten Classe, muß die Ordenskette und das Ordenszeichen nebst dem Statuten-Buche dem Ordensschatzmeister zurückgestellt werden.« Glej <http://www.coresno.com/themen/orden/1577-ordo-eko.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).

²⁷ Prim. »§. 15. Vsak na novo imenovan ali na višjo versto povišan ud reda dobi torej od redove pisarnice s pismom imenovanja, redovim znamenjem ter enim iztiskom pravil vred tudi protipis, katerega ima podpisati in redovi pisarnici nazaj poslati, in s katerim ne poterdi samo prejetja teh reči, temuč [sic!] tudi za se in dediče svoje obljudi, da bode znamenje reda in pravila v gori omenjenih primerlejših redovi pisarnici zopet vernil ali vemiti dal.« V: *Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino*, 1851, V. del, III. tečaj, str. 41.

odlikovanci že prej, če so bili npr. odlikovani z višjo stopnjo istega reda. Med takšne je denimo sodil red Franca Jožefa, kar je bilo določeno v 17. členu statuta.²⁸ Skozi desetletja je tudi na teh področjih prihajalo do manjših sprememb in modifikacij statutow.

4 ŠKOFJE IN »VIDNA ZNAMENJA ČASTI«

Od omenjenih redov in odlikovanj so vladarji škofo pogostokrat odlikovali z različnimi stopnjami reda železne krone, reda Franca Jožefa ali Leopoldovim redom, seveda pa niso umanjkala niti nekatera omenjena nižja odlikovanja oziroma medalje, ki pa so bila veliko pogostejše namenjena posameznim duhovnikom, kanonikom in profesorjem. Na nek način bi lahko že samo imenovanje nekoga za škofa veljalo kot znamenje posebnega vladarjevega zaupanja in počastitve. Navsezadnje so imeli prav habsburški vladarji v svojem cesarstvu posebne pravice pri imenovanju škofov, pri čemer so gledali tudi na zvestobo in pripadnost dvoru.²⁹ To pripadnost pa so potem še dodatno odlikovali z različnimi redovi in podeljenimi odličji ter posameznega škofa poskušali še dodatno navezati na svojo hišo in cesarski tron. Takšen način počastitve se je gotovo skrival tudi v knežjem nazivu, ki so ga prejeli nekateri škofo zase in svoje naslednike. France M. Dolinar piše, da je nadvojvoda Friderik leta 1318 takratnemu lavantinskemu škofu Dietrihu Wolfhauerju (škof v letih 1317–1332) podelil knežji naslov.³⁰ Toda ta naslov je bil podeljen samo osebi, šele cesar Friderik III. pa je pravico do knežjega naslova razširil na vse naslednike in to leta 1457, ko je lavantinskemu škofu Teolbaldu Schweinbecku (škof 1446–1463) potrdil vse pravice, privilegije in svoboščine.³¹ Od takrat naprej so torej pravico do knežjega naslova imeli vsi lavantinski škofo.³²

Podobno so vladarji ta naslov podelili tudi ljubljanskim škofom. Ferdinand I. je tako 26. maja 1533 ljubljanskemu škofu in takratnemu seckavskemu administratorju Krištofu Ravbarju (škof 1494–1536) in njegovim naslednikom podelil knežji naslov.³³ Ljubljanski škof Tomaž Hren (škof 1597–1630) pa je bil leta 1604 posebej počaščen s pravico do uporabe predikata: »častivredni knez,

²⁸ Prim. »§. 14. Nach dem Ableben eines Ordens-Mitgliedes oder bei Erlangung eines höheren Grades hat die Zurückstellung des Ordenszeichens und der Statuten an die Ordenskanzley, und zwar im ersten Falle von Seiten der Erben, im zweyten durch den Inhaber zu geschehen.« Glej <http://www.coresno.com/themen/orden/1572-ordo-fjo.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).

²⁹ O imenovanju škofov in političnem aspektu imenovanj zlasti v dobi dvojne monarhije do leta 1903 glej Edith Saurer, *Die politischen Aspekte der österreichischen Bischofsnennungen 1867–1903*, Wien–München 1967.

³⁰ *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198–1448* (ur. E. Gatz in C. Brodtkorb), Berlin 2001, str. 334. – Za opozorilo na to knjigo se zahvaljujem mag. Lilijani Urlep.

³¹ *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648* (ur. E. Gatz in C. Brodtkorb), Berlin 1996, str. 656.

³² O tej podelitvi glej Anton Ožinger, Viri 4: *Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor*, Maribor 1989, str. 31.

³³ Prim. Diplomatarij. V: *Zgodovinski zbornik: priloga »Laibacher Dioecesanblatt-u«* 1 (1888), stolpci 33–38.

dragi pobožni«, ki ga je tega leta s strani vladarja pridobil zase in svoje naslednike.³⁴ Ob tem se zdi, da o tem naslovu doslej še ni bilo posebej govora.

Knežji naslov je bil po nastanku nove goriške škofije 7. maja 1766 podeljen tudi takratnemu nadškofu in metropolitu Karlu Mihaelu grofu Attems (nadškof 1752–1774).³⁵ Ob tem pa seveda niso manjkale podelitve še drugih naslovov; tako so vladarji počastili posamezne škofo z naslovom cesarskih tajnih svetnikov. Škof Hren je ta naslov dobil leta 1628.³⁶

Žal je bil čas raziskovanja v dunajskih arhivih precej skopo odmerjen, zato je tudi ta prispevek prostorsko omejen na lavantinsko in ljubljansko škofijo; časovni lok pa sega le od sredine 19. stoletja do razpada habsburškega imperija ter z drobcem (odlikovanja škofa Jegliča iz 1920 in 1928) tudi v novo državno ureditev, Kraljevino SHS.

4.1 Anton Alojzij Wolf in cesarska odlikovanja

Med prvimi, pri katerih je mogoče zapisati še kakšno besedo več tudi o odlikovanjih, je gotovo ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf. Prvo »počastitev« mu je vladar izkazal že januarja leta 1826, ko je zase in za svoje naslednike na sedežu ljubljanske škofije znova pridobil leta 1806 izgubljeni knežji naslov.³⁷ 6. septembra 1844 ga je cesar imenoval še za tajnega svetnika;³⁸ priznanja v obliki različnih redov in odlikovanj pa so sledila šele nekaj let pozneje. A takrat se je zdelo, da ta kar dežujejo.

Cesar je leta 1850 prejel predlog deželnega namestnika (Staathalter) Kranjske, Gustava Ignaca pl. Chorinskega (1806–1873), da se naj posebej odlikuje tudi takratnega ljubljanskega knezoškofa Antona Alojzija Wolfa in to utemeljil takole: »unverbrüchliche treue an das a. h. kaiserhaus und vortheilhafte einwirkung auf die diöcesanbevölkerung durch festes und umsichtiges benehmen, so wie durch entsprechende erlässe an die diöcesangeistlichkeit.«³⁹ Cesar je Antonu Alojziju Wolfu takrat zares podelil komturni križ reda Franca Jožefa brez plačila takse (*Tax frei*).⁴⁰ O tem je poročalo tudi avstrijsko časopisje; med drugim so o tem 11. avgusta 1850 pisali tudi v *Fremden Blattu*.⁴¹ Tri dni pozneje so se oglasile

³⁴ Österreichisches Staatsarchiv (AT-OeStA)/Allgemeine Verwaltungsarchiv (AVA), Adel HAA, Adelsgenerallien 637a.1, Laibach, Fürstbischof zu, und sein jeweiliger Nachfolger, »Ehrwürdiger Fürst«.

³⁵ Rudolf Klinec, *Zgodovina goriške nadškofije 1751–1951*, Gorica 1951, str. 38.

³⁶ France M. Dolinar, *Ljubljanski škofje*, Ljubljana 2007, str. 112.

³⁷ Ivan Lavrenčič, Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski. V: *Novice*, 22. 2. 1882, str. 59–60.

³⁸ Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 294. Vendar so v osmrtnici zapisali, da je bil pravi cesarski tajni svetnik (»wirklicher geheimer Rath«). prim.: Laibacher Zeitung, 7. 2. 1859.

³⁹ Vladar ga je torej odlikoval za »neomajno zvestobo cesarski hiši in preudarno in trdno vodenje škofije in duhovščine ter pozitivnega vpliva na vernike.« V: AT-OeStA/Haus-, Hof und Staatsarchiv (HHStA), Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 7 (1850), KZ. 2554/1850.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ *Fremden Blatt*, 11. 8. 1850.

tudi *Novice*, ki so povzemale uradno dunajsko časopisje. Poročale so, da se je cesar »po narvišjim sklepu od 7. julija t. l. naslednjim v spoznanju njih zaslužnih del in njih domorodniga in vdaniga prizadetja za občinski blagor« odločil podeliti nekaterim Kranjcem zaslužna odlikovanja: »komturni križ Franc-Jožefoviga reda knezoškofu ljubljanskemu Antonu Alojzu Wolfu.« Poleg njega so bili odlikovani še nekateri uradniki in posamezniki; med drugim je cesar podelil zlati zaslužni križ s krono tudi takratnemu »mestnemu zvonarju in srenjskemu odborniku Antonu Samassa.«⁴² Škof Wolf se je ob tej priložnosti cesarju posebej zahvalil za izkazano mu čast. Zanimivo je, da se v odkritem dokumentu najde tudi lastnoročno zapisan cesarski pripis.⁴³

Že čez dobra štiri leta je cesar Franc Jožef spet podeljeval odličja in redove. To pot je bil ljubljanski škof predlagan za visoki red železne krone prvega razreda.⁴⁴ *Novice* so o tem poročale 26. aprila 1854 in zapisale, da je vladar podelil »okoli 500 poslavil« in sicer »v spomin slavne poroke.« Med odlikovanimi so *Novice* po dunajskem časopisju povzemale le pomembnejše osebe; tako je takrat denimo deželni namestnik Chorinsky dobil komturski križ Leopoldovega reda, med odlikovanimi pa je bil tudi knez in škof Wolf, ki je prejel red železne krone prvega razreda.⁴⁵

Ni še minilo niti devet mesecev, ko je bil škof Wolf še tretjič odlikovan. Decembra 1854 je škof praznoval duhovniški jubilej – 50. obletnico mašniškega posvečenja. Prav to je bilo kot utemeljitev tudi zapisano v predlogu, ki ga je cesar potrdil in ljubljanskega kneza in škofa takrat odlikoval še z velikim križem Leopoldovega reda. Ob tem so mu, kot že poprej, odpisali tudi predpisane takse.⁴⁶ O odlikovanju je takrat poročala tudi *Zgodnja danica*.⁴⁷

4.2 Odlikovanja škofa Stepišnika in škofa Pogačarja

A če je bil ljubljanski knezoškof Wolf v milosti cesarske hiše in prejemnik omenjenih redov, njegov sodobnik in sobrat v škofovski službi, lavantinski škof Anton Martin Slomšek (škof 1846–1862) tega očitno ni bil deležen. Prav tako se zdi, da teh časti ni bil deležen niti Wolfov naslednik Jernej Vidmar (škof 1860–1875), saj se ni najbolje znašel v vedno bolj zapletenih političnih razmerah.

⁴² *Novice*, 14. 8. 1850, str. 140.

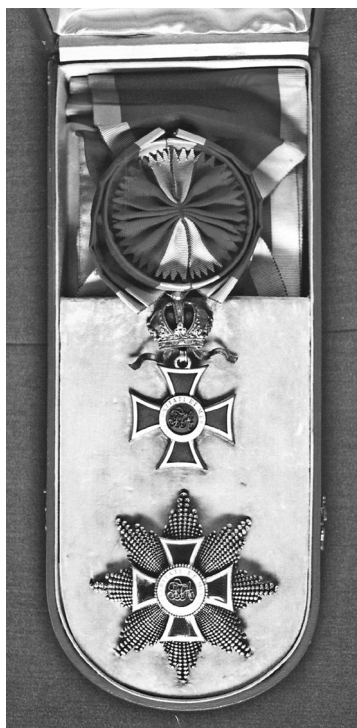
⁴³ »Ich nehme die vorgelegte Dankadresse des fürstbischofs in Laibach, Anton Alois Wolf zur Kenntniß. Franz Joseph MP.« V: AT-Oe-StA/ HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 10 (1850), KZ. 3426/1850.

⁴⁴ AT-OeStA/ HHStA, Archiv Eisernen Krone EKO, Akten, karton 40 (1854), št. 42.

⁴⁵ *Novice*, 26. 4. 1854, str. 132.

⁴⁶ V dokumentu tako kot utemeljitev stoji zapisano, da ga vladar odlikuje: »aus anlaß seines nächstens statt findenden priester jubiläums das großkreuz österreichischen Leopoldordens taxfrei.« Ob tem je prejel veliki križ, srebrno zvezdo in redovno verižico št. 15 v skupni teži »45 7/8 dukaten«. V: AT-OeStA/ HHStA, Archiv Leopoldsordens (LO), Akten, karton 51 (1854), KZ. 351/1854.

⁴⁷ Prim. *Zgodnja danica*, 21. 12. 1854.

Slika 1: Veliki križ Leopoldovega reda (foto: Pavel Car)

So pa zato več uspeha z različnimi odlikovanji in počastitvami imeli njuni nasledniki. Po Slomškovi smrti leta 1862 je lavantinsko škofijo prevzel Maksimiljan Jakob Stepišnik (škof 1862–1889). Znan je bil po poudarjanju, da ni ne nemški in ne slovenski, pač pa je v prvi vrsti katoliški škof.⁴⁸ Leta 1870 je bil prisoten tudi na I. vatikanskem koncilu.⁴⁹ Zanimivo je, da je bil ob koncu oktobra tega leta na predlog štajerskega deželnega namestnika predlagan cesarju za odlikovanje z redom železne krone 2. razreda. Vendar, kot kaže, škof, kljub podpisanim papirjem s strani cesarja, tega odlikovanja ni nikoli prejel. V protokolu pa tudi v samem aktu predloga je namreč mogoče opaziti prečrtano ime škofa Stepišnika.⁵⁰ Zakaj odlikovanja ni prejel, za zdaj ostaja uganka. Potrditev, da do te podelitve takrat ni prišlo, pa na nek način daje tudi osmrtnica iz leta 1889, ki našteva škofova odličja in časti. V njej ni nikjer omenjeno, da bi bil vitez reda železne krone 2. razreda. Zato pa je iz osmrtnice prebrati, da je bil

⁴⁸ Prim. Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, str. 117–118.

⁴⁹ O koncilu in škofu Stepišniku glej Metod Benedik, Škof Stepišnik, prvi vatikanski koncil, papeška nezmotnost, v: *Bogoslovni vestnik (BV)* 70 (2010), št. 1, str. 71–81.

⁵⁰ AT-OeStA/ HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 21 (1870), KZ. 4155/1780.

lavantinski knez in škof Stepišnik cesarski tajni svetnik,⁵¹ odlikovan tudi z redom Franca Jožefa.⁵² V začetku julija 1879 je bil namreč predlagan v odlikovanje z omenjenim redom in sicer »v priznanje energičnega poklicnega dela in zaslužnega delovanja«, kakor so zapisali. Cesar je predlog potrdil in škofa odlikoval z velikim križem omenjenega reda.⁵³ Očitno je novica o tem odlikovanju ponekod po župnijah povzročila veliko veselje. Ormoška župnija je 24. julija 1879 v *Slovenskem gospodarju* ob tej priložnosti objavila posebno čestitko, namenjeno svojemu škofu. Stepišnik se je z izbranimi besedami za to tudi zahvalil in dejal, da je s tem odlikovanjem cesar počastil vse njemu zaupane »katoličane moje škofije«.⁵⁴ O sami slovesnosti podelitve reda, ki je potekala 27. julija, pa se je štiri dni pozneje razpisal *Slovenski gospodar*: »./.../ Po sv. meši, katero so brali preč. Kanonik Pak, izročil je baron plem. Myrbach, namestovalni načelnik graškej c. kr. namestniki, v knezoškofijskej palači redovne dekoracije preuzvišenemu odlikovancu, to pa v pričo preč. kapiteln, višjih tukajšnjih uradnikov, ravnateljev in profesorjev srednjih šol in mestnega župana!«⁵⁵

Slika 2: Veliki križ reda Franca Jožefa (foto: Pavel Car)

Dve leti pred omenjenim Stepišnikovim odlikovanjem je bil ob koncu leta 1877 s strani cesarja odlikovan tudi ljubljanski knez in škof Janez Zlatoust Pogarčar (škof 1875–1884). Iz resolucije je razbrati, da mu je 22. decembra 1877 cesar »v priznanje njegovega gorečega poklicnega in zaslužnega delovanja« podelil

⁵¹ Naslov tajnega svetnika je prejel leta 1883. Prim. Slovenec, 12. 9. 1883.

⁵² Prim. Slovenski gospodar (Sgp), 4. 7. 1889.

⁵³ AT-OeStA/ HHStA, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 14 (1879), KZ. 2896/1879.

⁵⁴ Sgp, 24. 7. 1879, str. 239.

⁵⁵ Sgp, 31. 7. 1879, str. 252.

komturni križ Leopoldovega reda.⁵⁶ V samem predlogu z dne 30. maja t. l. pa so predlagatelji zapisali, da je škof v ljubljanski škofiji uspel spremeniti nevzdržne razmere ter med duhovščino ponovno vzpostaviti omajano disciplino in pokorščino. Prav tako naj bi škofu uspelo obrniti velik del duhovščine iz »skrajno nacionalne agitacije« ter jo usmeriti na polje njihovega poklica.⁵⁷ Pogačar si je posebno pohvalo prislužil še zato, ker je duhovščina na Kranjskem z vso vnemo sodelovala v osnovnih šolah. Kakor je zapisal dr. Rajšp, je to pomenilo, da je »škof duhovnike uspešno prisilil, da se niso upirali liberalni šolski zakonodaji.«⁵⁸

Toda to ni bilo edino odlikovanje, s katerim je cesar počastil ljubljanskega škofa. Leta 1883 sta štajerski deželni namestnik in kranjski deželni predsednik predlagala cesarju, da naj Pogačarju podeli veliki križ reda Franca Jožefa, in sicer ob 600-letnici pripadnosti Štajerske in Kranjske habsburški dinastiji. Poleg njega in številnih drugih je bil takrat z redom železne krone 3. razreda odlikovan tudi Pogačarjev naslednik, takratni ljubljanski kanonik, dr. Janez Gogala (1825–1884).⁵⁹ V *Slovenskem narodu* so povzemali dunajsko časopisje in zapisali, da je ljubljanski knez in škof veliki križ reda Franca Jožefa prejel »povodom cesarskega potovanja.«⁶⁰ Časopis je pri tem seveda namigoval na cesarjev obisk Kranjske, ki je potekal od 11. do 17. julija t. l.⁶¹ Pogačar pa je to odlikovanje nosil le kratek čas, saj je že 25. januarja 1884 za vedno zatisnil oči. Ob njegovi smrti so se 8. marca oglasile tudi sodne oblasti in opozorile na to, da je potrebno red vrniti, kakor so to velevali statuti reda. Veliki križ reda Franca Jožefa je bil potem že ob koncu tega meseca tudi zares vrnjen pisarni reda.⁶²

Zanimivo je, da je prav v letu smrti škofa Pogačarja prišlo do nekaterih modifikacij v redovnih pravilih nekaterih najvišjih redov v habsburškem imperiju. Še leta 1883 bi, denimo, prejemnik reda železne krone po statutu smel zaprositi tudi za plemiški naslov. Med temi, ki so na osnovi tega pravila prosili za povzdig v viteški stan, so bili – poleg častnikov in uradnikov – tudi duhovniki. Leta 1876 je novomeški prošt Simon Vilfan (Wilfan) (1802–1881) prejel red železne krone 3. razreda, na podlagi pravil pa je potem zaprosil za viteški stan in bil 10. decembra 1876 vanj tudi povzdignjen.⁶³ Podobno je kot prejemnik reda

⁵⁶ AT-OeStA/HHStA, Archiv des Leopoldsordens, Akten, karton 84 (1877), KZ. 169/1877.

⁵⁷ AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 20 (1877), KZ. 4475/1877.

⁵⁸ Vincenc Rajšp, Franc Jožef in odnos do vere, rkp. Za opozorilo in posredovane podatke kakor tudi za posredovani zapis se zahvaljujem dr. Vincencu Rajšpu.

⁵⁹ AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 15 (1883), KZ. 3372/1883.

⁶⁰ Slovenski narod, 12. 9. 1883.

⁶¹ Novice, 18. 7. 1883, str. 231.

⁶² AT-OeStA/HHStA, FJO, Akten, karton 71 (1884), Zl. 216/1884.

⁶³ Miha Preinfalk, Mariano Rugale, *Blagoslovljeni in preleti: plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 2010, str. 201–202.

železne krone 3. stopnje viteško čast dosegel duhovnik in poznejši celjski opat Anton Vrečko (Wretschko) (1819–1890).⁶⁴

Cesar Franc Jožef pa je leta 1884 odločil, da se ti člani v redovnih pravilih odpravijo, o čemer je poročalo tudi časopisje. Obširno so se o tem razpisali v *Slovanu*, kjer so navajali cesarsko pismo ministru o tej zadevi in zapisali, da je do tedaj vsak odlikovanec mogel postati vitez ali baron: »In sicer je mogel vsak deležnik Leopoldovega reda in reda železne krone III. vrste postati vitez in takisto deležnik železne krone II. in I. vrste, komander in lastnik Leopoldovega in Štefanovega reda vseh treh vrst je imel pravico do baronstva ali pa celo do grofstva.« Ob tem so navedli še, da bo odlikovanec sicer še vedno lahko dobil plemstvo »ali plemstvo ne bo dedno« in da bodo pravico do baronstva po tej poti imeli le tisti, ki bodo odlikovani z vojaškim redom Marije Terezije. Ob koncu so izrazili še veselje nad omenjeno spremembo, v kateri pa je moč odkriti tudi prikrito kritiko do že podeljenih tovrstnih časti nekaterim »nezaslužnim možem«. ⁶⁵

4.3 Drobci o Napotnikovih odlikovanjih in škofu Missii

Tako kot Pogačar in Stepišnik sta bila nekaterih odlikovanj deležna tudi njuna naslednika, lavantinski knez in škof dr. Mihael Napotnik (škof 1889–1922) in ljubljanski knez in škof dr. Jakob Missia (škof 1884–1898). Slednji je bil najprej imenovan za ljubljanskega kneza in škofa, leta 1888 pa je v priznanje zveste službe dobil še naslov cesarskega tajnega svetnika. Cesar Franc Jožef je po smrti goriškega nadškofa Alojzija Zorna tehtal med kandidati za njegovega naslednika. Med predlogi, ki so jih predstavili cesarju, se je omenjalo tudi ime ljubljanskega škofa Missie. Cesar se je potem 10. decembra 1897 zares odločil in Missio imenoval za goriškega nadškofa in metropolita. Hkrati s tem imenovanjem pa ga je odlikoval še z redom železne krone 1. razreda. Ob tem je cesar kot darilo verskemu skladu ob predavitvi škofa dotiral še 12.000 goldinarjev.⁶⁶ Gotovo največje odlikovanje in izkaz cesarske naklonjenosti pa bi lahko videli v podelitvi kardinalskega klobuka. Da je pri njegovem imenovanju imel pomemben vpliv tudi Dunaj, so poročali tudi takratni časopisi. *Soča* je o tem 19. maja 1899 med drugim zapisala: »Knez in nadškof goriški dr. Jakob Missia je torej prvi Slovenec in prvi nadškof goriški, ki je dosegel takó redko dostojanstvo. Da ga je v to predložila preljubna dunajska vlada, ker je to njena predpravica, to je brezdvomno in to edino nas nekoliko moti, da ne moremo povsem iz dna duše veseliti se.« ⁶⁷

⁶⁴ Domoljub, 16. 1. 1890, str. 17.

⁶⁵ Slovan, 14. 8. 1884, str. 272.

⁶⁶ AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 33 (1897), KZ 4884/1897.

⁶⁷ Soča, 19. 5. 1899.

Takšne visoke časti lavantinski knez in škof Napotnik ni bil deležen, je pa zato prejel več različnih redov in drugih počastitev. Tako je bil na predlog štajerskega deželnega namestništva v odlikovanje predlagan že leta 1899, vendar, kakor piše v predlogu, takratni predlog ni vseboval nobene prave podlage (*kein Gründ Vorlag*). Prav iz zapisa razberemo, da je tistega leta prednost (zaradi pomembnosti) dobila krška škofija in tamkajšnji škof. Zato pa so potem Napotnika znova predlagali v odlikovanje leta 1900. V predlogu so ga na kratko predstavili in zapisali, da je že 25 let duhovnik, omenili njegovo izobraževanje in delo v Avguštineju na Dunaju, niso pa pozabili tudi omeniti, da je bil kot vojaški kurat v času okupacije leta 1878 prisoten v Bosni in Hercegovini. Prav tako so posebej izpostavili njegovo delo, ki ga je opravljal kot lavantinski škof od leta 1889. Na podlagi tega predloga je 21. septembra 1900 lavantinski knez in škof dr. Mihael Napotnik »za pobožnost in pripadnost habsburški hiši« prejel veliki križ reda Franca Jožefa. Istega dne je bil krški (celovski) škof imenovan za cesarskega tajnega svetnika.⁶⁸ To čast je cesar Napotniku podelil leta 1904,⁶⁹ o čemer je *Slovenski gospodar* poročal 6. oktobra 1904 in dopisal, da je s tem škof dobil »tudi naslov ekselenca.«⁷⁰

4.4 Odlikovanja nekaterih škofov leta 1917

Leta 1898 je prišlo do zamenjave na sedežu ljubljanske škofije. Vendar pa dejstvo, da dr. Anton Bonaventura Jeglič (škof 1898–1930) v času vladanja cesarja Franca Jožefa očitno ni prejel posebnih priznanj in odličij, ni nobena posebna skrivnost. S cesarjem si pač nista bila vselej dovolj blizu. Zato pa je mladi cesar Karel v avgustu leta 1917, »povodom rojstnega dneva«, z različnimi redovi in odlikovanji odlikoval večje število različnih oseb; učiteljev in učiteljic, duhovnikov, pa tudi cerkvenih knezov.⁷¹ Morda je cesar na ta način, zlasti med slovensko duhovščino in učiteljstvom, poskušal vsaj nekoliko ublažiti krivice, ki jim jih je oblast prizadejala leta 1914, ko so mnoge preganjali in jih obtožili srbofilstva.⁷²

Iz ohranjenih tipkanih predlogov je mogoče razbrati, zakaj točno je bil kateri od škofov predlagan v odlikovanje. Za vsakega od njih so, kakor že pri Napotnikovem primeru, najprej podali kratko biografijo in nato posebej izpostavili še posameznikove zasluge in prizadevanja ter delovanje v času vojne. Med predlaganimi v odlikovanje je bil tudi goriški nadškof in metropolit dr. Frančišek Borgia Sedej (nadškof 1906–1931). V predlogu so opisali njegovo delovanje in študij ter imenovanje za goriškega nadškofa. Iz predloga je razbrati,

⁶⁸ AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 14 (1900), KZ 2523/1900.

⁶⁹ Prav tam, karton 26 (1904), KZ 2509/1904.

⁷⁰ Sgp, 6. 10. 1904, str. 4.

⁷¹ Prim. Domoljub, 23. 8. 1917, str. 400–401.

⁷² O preganjanju duhovščine glej Filip Čuček in Martin Moll, Duhovniki za rešetkami: poročila škofu o poletih 1914 na Spodnjem štajerskem aretiranih duhovnikih. V: *Viri* 22. Ljubljana, 2006.

da je bil leta 1908 nadškofu podeljen tudi naslov tajnega svetnika, pri tem pa so posebej izpostavili njegovo zgledno delovanje in skrb za duhovščino. V jeku vojne vihre pa je, kakor piše v predlogu, Sedej sprva deloval v Gorici, potem pa se je umaknil v Stično, od koder je vodil svojo nadškofijo in se posebej zavzemal za svoje razkropljeno ljudstvo in duhovnike. Cesarski namestnik v Trstu je zato predlagal cesarju, da naj nadškofa odlikuje z velikim križem reda Franca Jožefa, vendar pa se cesar s tem očitno ni strinjal in je odločil drugače: »Ich erlaube mir mit Rücksicht auf die Metropolenwürde des Fürsterzbischofs Sedej die allergnädigste Verleihung des Ordens der Eisernen Krone I. Klasse an denselben ehrfurchtsvollst in Antrag zu bringen.«⁷³ Tako je bil torej »z ozirom na metropolitno dostojanstvo« odlikovan z redom železne krone 1. razreda. Z istim redom je bil takrat na predlog štajerskega deželnega namestništva odlikovan tudi lavantinski knez in škof dr. Mihael Napotnik, za katerega so v utemeljitvi predloga izpostavili predvsem njegovo objektivno držo glede nacionalnih vprašanj in delovanje v patriotičnem smislu. V času vojne pa se je aktivno vključeval v prizadevanja za različne nabirke in vojna posojila.

Z nižjo stopnjo, torej z redom železne krone 2. razreda, je bil odlikovan takratni škof na otoku Krku, dr. Anton Mahnič (škof 1896–1920). Iz zapisa izvem, da je škofa Mahniča že 12. februarja 1914 takratni tržaški cesarski namestnik princ Hohenloe predlagal cesarju, da ga odlikuje s tem visokim redom in mu ob tem podeli še naslov cesarskega svetnika. Kljub škofovi zvestobi dinastiji in uspešnemu delovanju v zahtevnih razmerah, pa do tega takrat ni prišlo, saj naj bi to podelitev zavrl izbruh vojne. Med vrsticami je pač mogoče razbrati, da je k temu takrat pripomogla oblast, saj je bil ob izbruhu vojne tudi škof Mahnič, kakor mnogi slovenski duhovniki, ki so jih obtoževali srbofilstva, pod drobno-gledom vojaških oblasti. Tako je cesar škofa odlikoval šele leta 1917. Ob tem iz predloga lahko razberemo, da Mahničev predhodnik ni bil nikoli odlikovan, saj naj bi bila škofija neznatnega pomena. Skupaj s krškim škofom je red železne krone 2. razreda prejel tudi Luka Pappafava [sic!] (1851–1925), takratni šibeniški škof.⁷⁴

Cesarju v odlikovanje pa so takrat predlagali tudi ljubljanskega knezoškofa Antona B. Jegliča. V utemeljitvi predloga so izpostavili predvsem njegovo delovanje v vojnem času: »Jeglič entwickelt seit Kriegsbeginn eine rege Tätigkeit auf allen Gebieten der Kriegsfürsorge, fördert tatkräftig alle patriotischen Unternehmungen und leuchtet durch asketische Frömmigkeit, Entsagung und

⁷³ AT-OeStA/ HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 28 (1917), KZ 1575/1917.

⁷⁴ Prav tam.

Slika 3: Red železne krone 2. razreda (foto: Pavel Car)

Opfersinn deni hm Untergebenen mit gutem Beispiel voran.«⁷⁵ Cesar ga je za to odlikoval z velikim križem reda Franca Jožefa. Nižje odlikovanje od omenjenih si je takrat prislužil krški (celovski) škof dr. Adam Hefter (škof 1914–1939), ki mu je vladar podelil vojni križ za civilne zasluge 1. razreda (*Kriegskreuz für Zivilverdienste 1. Klasse*).⁷⁶ Skupaj z njim je to odlikovanje prejel tudi takratni dunajski nadškof (1913–1932) in kardinal (od 1914) Friedrich Gustav Piffl.⁷⁷ Zdi se, da so bila to tudi zadnja vidnejša odlikovanja, ki so jih škofje, povezani s slovenskim prostorom, prejeli v Habsburški monarhiji.

4.5 Jegličeva odlikovanja v Kraljevini SHS

Po razpadu monarhije vsa ta odlikovanja morda res niso bila več tako cenjena kot prej, a posamezniki so bili nanje še vedno izjemno ponosni. Toda tudi v novih državnih okoliščinah se je državna oblast zavedala pomembnosti in vpliva, ki ga lahko ima podeljevanje odlikovanj, zato je tudi novi vladar odlikoval posameznike in škofo.

Ob obisku regenta Aleksandra na Hrvaškem v času od 22. do 24. junija 1920 in nato v Sloveniji od 26. do 29. junija, je ta tako z različnimi redovi in

⁷⁵ »Jeglič razvija vse od začetka vojne živahno dejavnost na vseh področjih, ki se dotikajo vojne oskrbe, energično pospešuje vso patriotsko delovanje in se blešči v asketski pobožnosti, odrekanju in čutu za žrtve kot dober zgled svojim podrejenim.« V: AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 28 (1917), KZ 1575/1917.

⁷⁶ Odlikovanje je 16. avgusta 1915 ustanovil cesar Franc Jožef, da bi z njim počastil vse tiste, ki so v vojnem času opravljali posebej pomembno službo. Odlikovanje je imelo štiri stopnje in vse štiri so imele obliko križca, ki se je na obleko pripenjal z iglo na zadnji strani. Vojni križ za civilne zasluge 1. stopnje se je podeljeval le osebam na najvišjih položajih. Križci so bili med drugim na sredini okrašeni z inicialkami cesarja (FJI), obkroženimi z napisom »*Merito civili tempore belli 1915*«; zaslužnim civilistom v času vojne 1915. – Za te podatke se zahvaljujem gospodu Pavlu Carju.

⁷⁷ AT-OeStA/HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 28 (1917), KZ 1575/1917.

odlikovanji počastil vidnejše predstavnike političnih in cerkvenih oblasti. Po poročanju takratnega časopisa je regent, denimo, na Hrvaškem že prvega dne ob priložnosti svečane pogostitve odlikoval hrvaškega bana Leginjo »z redom Sv. Save I. reda z lentom. Z istim redom je odlikoval tudi zagrebškega nadškofa dr. Ante Bauerja.«⁷⁸ Tam je odlikoval tudi nekatere ministre; med njimi je red sv. Save I. razreda takrat prejel tudi dr. Anton Korošec (1872–1940).⁷⁹ Podobno je regent Aleksander postopal tudi v Ljubljani, kjer so visoke redove prejele nekateri vidnejši slovenski predstavniki političnega in cerkvenega življenja. *Slovenski narod* je v tistih dneh v poročilih o regentovem obisku med drugim zapisal: »Pred dinejem je Njeg. Visočanstvo podelil predsedniku deželne vlade za Slovenijo dr. Janku Brejcu in ljubljanskemu knezoškofu dr. A. Bonav. Jegliču red. Sv. Save I. razreda.«⁸⁰ Zanimivo je, da listina, ki se hrani v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, nosi datum 14. oktober 1920.⁸¹ Toda takšni primeri niso bili nič neobičajnega v času kraljevine SHS, ko je nekdo prejel odlikovanje prej, listino pa so izstavili pozneje.⁸² V prispevku o škofu Jegliču je sicer zapisano, da je odlikovanje prejel šele oktobra t. l. in je bil prvi jugoslovanski škof, ki je prejel ta visoki red,⁸³ iz omenjenih časopisnihotic pa gre torej posneti, da je odlikovanje prejel že pred tem datumom, vendar za zagrebškim škofom Bauerjem. Ob tem velja še omeniti, da je 29. januarja 1922 takšno visoko odlikovanje hudo bolnemu lavantinskemu škofu dr. Napotniku podelil tudi kralj Aleksander. V njegovem imenu mu ga je takrat pripel pokrajinski namestnik Ivan Hribar.⁸⁴

Škof Jeglič je maja 1928 slovesno praznoval tridesetletnico svojega škofovanja. Slavnostni govornik je bil krški škof dr. Srebrnič, po slovesni maši pa je Jeglič sprejemal čestitke predstavnikov državnih, posvetnih, cerkvenih in vojaških oblasti, za katere je potem pripravil tudi slavnostni obed. Kot zastopnik ministra vere je bil prisoten tudi sekcijski načelnik dr. Avgustin Čičič, ki je v svojem govoru posebej izpostavil škofovo »slovensko srce« in nadaljeval: »V imenu Nj. Vel. Kralja Aleksandra, celokupne vlade in ministra za vere sem pooblaščen izreči visokemu jubilaru priznanje za njegove velike zasluge za državo in narod ter izročam od Nj. Vel. kralja jubilaru za njegovo veliko delo ob tem jubileju poklonjeni red Karadjordve zvezde Iv. razreda, red, ki ga podeljuje dinastija samo možem, ki so si stekli izredne zasluge za narod in državo.«⁸⁵ Žal

⁷⁸ Slovenec, 24. 6. 1920, str. 2.

⁷⁹ Slovenski narod, 25. 6. 1920, str. 3.

⁸⁰ Slovenski narod, 27. 6. 1920, str. 2.

⁸¹ Prim. Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL) 331, zapuščina Anton Bonaventura Jeglič, šk. 1.

⁸² Za pojasnilo o tem se zahvaljujem gospodu Pavlu Carju.

⁸³ V prispevku o škofu Jegliču piše, da je bil odlikovan šele 12. 10. 1920 in da je bil »prvi jugoslovanski škof, ki ga je kralj odlikoval s tem visokim redom.« V: France M. Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 387. Ker je red sv. Save višje odlikovanje kot Karadjordveva zvezda IV. razreda, smemo domnevati, da je bil mišljen ta red.

⁸⁴ Slovenec, 29. 3. 1922, str. 1.

⁸⁵ Slovenec, 19. 5. 1928, str. 3.

Slika 4: Karađorđeva zvezda IV. razreda (foto: Pavel Car)

do podrobnih utemeljitev oziroma aktov, kakršni so se našli za nekatere škofo v obdobju habsburškega imperija, ni mogoče priti, saj je med bombardiranjem Beograda, aprila 1941, ena od granat zadela prav kraljevo pisarno, kjer so se hranili vsi akti o podelitvah različnih redov in odlikovanj.⁸⁶

5 ZAKLJUČEK

Škofje so v teku let prejemale različna odlikovanja in medalje, kar se pravzaprav (v drugačnih okoliščinah) na nek način nadaljuje vse do danes.⁸⁷ Vladarji so jim jih podeljevali bodisi zaradi posebnih zaslug, ki jim jih je priznaval dvor, bodisi kot izkaz posebne milosti ob različnih vladarskih ali državnih (deželnih) jubilejih. Na ta način so želeli še utrditi svoj vpliv in povezanost med dvorom ter posameznimi škofi. Tukajšnji članek je le prvi poskus, da se v raziskovanje osebnosti iz cerkvenega življenja poskusi pritegniti tudi faleristiko. Ne nazadnje bi bilo zanimivo še kaj več izvedeti tudi o vseh podelitvah redov, odličij in drugih odlikovanjih, ki so jih škofom in duhovnikom podeljevali tudi

⁸⁶ Prim. Car, Vpliv političnih sprememb, str. 172.

⁸⁷ 31. marca 2016 je denimo predsednik države Borut Pahor z redom za zasluge odlikoval upokojenega pomožnega mariborskega škofa dr. Jožefa Smeja.

papeži. V tej luči prispevek predstavlja svojevrstno spodbudo za nadaljnja raziskovanja v tej smeri.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Österreichisches Staatsarchiv/Allgemeines Verwaltungsarchiv (AT-OeStA/AVA)

Adel HAA, Adelsgeneralien 637a.1, Laibach, Fürstbischof zu, und sein jeweiliger Nachfolger, »Ehrwürdiger Fürst«.

Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHSTA)

Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 7 (1850), KZ. 2554/1850.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 10 (1850), KZ. 3426/1850.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 21 (1870), KZ. 4155/1780.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 20 (1877), KZ. 4475/1877.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 14 (1879), KZ. 2896/1879.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 15 (1883), KZ. 3372/1883.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 33 (1897), KZ. 4884/1897.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 14 (1900), KZ. 2523/1900.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 26 (1904), KZ. 2509/1904.
 Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, Akten, karton 28 (1917), KZ. 1575/1917.
 Archiv Eisernen Krone EKO, Akten, karton 40 (1854), št. 42.
 Archiv Leopoldsordens (LO), Akten, karton 51 (1854), KZ. 351/1854.
 Archiv des Leopoldsordens, Akten, karton 84 (1877), KZ. 169/1877.
 Archiv des FJO, Akten, karton 71 (1884), ZL. 216/1884.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

NŠAL 331, zapuščina Anton Bonaventura Jeglič, šk. 1.

Časopisni in tiskani viri

Laibacher Zeitung, 1859.
 Ivan Lavrenčič, Anton Alojzij Wolf, knezoškof ljubljanski. V: *Novice*, 22. 2. 1882, str. 59–60.
 Oražen, Fran, Ustavoznanstvo, v: *Učiteljski tovariš*, 1. 2. 1896, str. 54–55.
Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino, V. del, III. tečaj, Ljubljana 1851.
 Diplomatarij. V: *Zgodovinski zbornik: priloga »Laibacher Dioecesanblatt-u«* 1 (1888), stolpci 33–38.
 Benedik, Metod, Škof Stepišnik, prvi vatikanski koncil, papeška nezmotnost, v: *Bogoslovni vestnik* 70 (2010), št. 1, str. 71–81.
 Fremden Blatt, 1850.
 Novice, 1849; 1850; 1854; 1883.
 Zgodnja danica 1854.
 Slovenec 1883; 1920; 1922; 1928.
 Slovenski gospodar (Sgp), 1879; 1889; 1904.
 Slovenski narod 1883; 1920.
 Domoljub 1890; 1917.
 Slovan 1884.

Soča 1899.

Car, Pavel, Vpliv političnih sprememb leta 1918/1919 na sistem in ikonografijo državnih odlikovanj, v: *Arhivi*, 38 (2015), št. 1, str. 161–183.

Literatura

Čuček, Filip in Martin Moll, Duhovniki za rešetkami: poročila škofu o poletih 1914 na Spodnjem Štajerskem aretiranih duhovnikov. V: *Viri* 22. Ljubljana, 2006.

Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198–1448 (ur. E. Gatz in C. Brodtkorb), Duncker & Humblot GmbH, Berlin 2001.

Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648, (ur. E. Gatz in C. Brodtkorb), Duncker & Humblot, Berlin 1996.

Dolar, France M., *Ljubljanski škofje*, Družina, Ljubljana 2007.

Goldsworthy, Adrian, *The Complete Roman Army*, Thames & Hudson, London 2003.

Izbrani in odlikovani: odlikovanja Vatikana in cerkvenih viteških redov (ur. T. Lazar et al.), Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2010.

Klinec, Rudolf, *Zgodovina goriške nadškofije 1751–1951*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1951.

Měříčka, Václav, *Das Buch der Orden und Auszeichnungen*, Hanau: Dausien Werner 1990.

Orden und Ehrenzeichen: Handbuch der Phaleristik (ur. E. Henning in D. Herfurth), Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien 2010.

Österreichs Orden: vom Mittelalter bis zur Gegenwart (ur. J. Stolzer in C. Steeb), Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz 1996.

Ožinger, Anton. 1989. *Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor* (Viri 4), Pokrajinski arhiv, Maribor 1989.

Preinfalk, Miha, Rugale, Mariano, *Blagoslovljeni in prekleti: plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, Viharnik, Ljubljana 2010.

Saurer, Edith, *Die politischen Aspekte der österreichischen Bischofsnennungen 1867–1903*, Herold-Verlag, Wien–München 1967.

Schwegel, Josef, *Spomini in pisma* (ur. F. Rozman), Ustanova Center za evropsko prihodnost, Mengeš 2007.

Seward, Desmond, *The Monks of War: The Military Religious Orders*, Penguin Books, London 1995.

Vošnjak, Josip, *Spomini*, Slovenska matica, Ljubljana 1982.

Neobjavljeno gradivo

Rajšp, Vincenc, Franc Jožef in odnos do vere, rokopis (še neobjavljen prispevek).

Spletni viri

<https://www.dhm.de/archiv/magazine/orden/ueberblick.htm> (zapis z dne 28. 4. 2016).

<http://www.arabworldbooks.com/egyptomania/jewels.htm> (zapis z dne 27. 4. 2016).

http://www.reshafim.org.il/ad/egypt/ahmose_inscription.htm (zapis z dne 28. 4. 2016).

<https://www.dhm.de/archiv/magazine/orden/ueberblick.htm> (zapis z dne 24. 4. 2016).

<http://www.dl.ket.org/latin1/mores/military/corona.htm> (zapis z dne 27. 4. 2016).
<http://www.ubi-erat-lupa.org/monument.php?id=3102> (zapis z dne 25. 4. 2016).
<http://www.coresno.com/themen/orden/1577-ordo-eko.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).
<http://www.coresno.com/themen/orden/1572-ordo-fjo.html> (zapis z dne 1. 5. 2016).

POVZETEK

Na različnih upodobitvah knezoškofov lahko opazimo tudi odlikovanja, ki jim jih je podelil vladar. Razprave, ki bi nekoliko bolj podrobno predstavila prav to obliko počastitve škofov, pa doslej še ni bilo. Prav tako ni opaziti, da bi se posegalo po aktih, ki jih hrani cesarska pisarna in iz katerih je razvidno, ob katerih priložnostih je vladar odlikoval duhovnike oziroma škofove. Na podlagi preverjanj v dunajskih arhivih so v prispevku predstavljeni nekateri odlikovanji, ki so časti prejeli v drugi polovici 19. stoletja pa vse do razpada monarhije. Visoka državna odlikovanja so podeljevali tudi kralji v novi državi, vendar imamo pri tem na voljo le skope podatke iz časopisnihotic in morebitnih ohranjenih odlikovanj v škofijskih arhivih. Težava je namreč v tem, da je bila kraljeva pisarna, ki je urejala vsa državna in vojaška odlikovanja, med prvimi žrtvami aprilskega bombardiranja Beograda. Razprava želi spodbuditi, da se k raziskovanju cerkvene zgodovine poskuša vključevati tudi pomožno zgodovinsko vedo faleristiko.

KLJUČNE BESEDE: *ljubljski škofove, lavantinski škofove, odlikovanja, Habsburžani, Kraljevina SHS*

Summary

»OPES REGUM CORDA SUBDITORUM«: Pieces about Medals Received by Bishops of Lavant and Ljubljana

Various depictions of the Prince Bishops reveal different medals awarded to them by the Emperors. Nevertheless, there has not yet been a discussion that presents in detail this form of honouring the bishops. Nor is there any evidence of anyone researching the acts kept by the Imperial Office and which reveal the occasions upon which the Emperors recognised the work of priests or bishops. Based on research found in the archives of Vienna, this article presents several of the medal recipients upon whom this honour was bestowed from the second half of the 19th century until the disintegration of the Monarchy. High state decorations were also awarded by kings in the new state but we only have scarce data from newspaper notices or possible preserved medals in diocesan archives on this subject. Namely, the problem lies in the fact that the Imperial Office, which was in charge of all state and military medals, was among the first victims of the April bombing of Belgrade in 1941. This discussion thus strives to

encourage the inclusion of the auxiliary science of history, phaleristics, in the research of church history.

KEYWORDS: *bishops of Ljubljana, bishops of Lavant, medals, the Habsburgs, Kingdom of Slovenians, Croats, and Serbs*